

ქართულად შემოტრანილი
ერთი იერუსალიმური ლიტურგიის ბერძნული ორიგინალი

მღვდელ-მონაზონი ლეონიდე ბ. ებრალიძე*

I. შესავალი

საყოველთაოდ ცნობილია ქართული ხელნაწერების მნიშვნელობა იერუსალიმის საპატრიარქოს ლიტურგიის ისტორიის შესასწავლად, რადგან ბერძნული დედნების დაკარგვის ფონზე, ხშირ შემთხვევაში, ლიტურგიულმა ტექსტებმა სწორედ ქართული თარგმანების საშუალებით მოაღწია ჩვენს დრომდე¹.

ამ მხრივ გამონაკლისს არ წარმოადგენს არც *კურთხევანი*, ეკლესიის მთავარი რიტუალებისა და ძირითადი ტექსტების კრებული, რომლის შესწავლასაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს წმინდა ქალაქის ლიტურგიული ტრადიციის გასაცნობად².

როგორც წესი, წმინდა ქალაქისა და პალესტინის *კურთხევანის* შესწავლისას მკვლევართა ძირითადი ყურადღება იაკობის ჟამის ნირვისადმია მიჰყრობილი, შემდეგ კი, იკვლევენ ეკლესიის სხვა საიდუმლოებებს, მათ შორის ქრისტიანული ინიციაციის ლიტურგიას, რომელიც სინას მთაზე, წმ. ეკატერინეს მონასტერში დაცულ-

---

* დოქტორანტი (აღმოსავლეთის პონტიფიკური ინსტიტუტი), ლატერანის პონტიფიკური უნივერსიტეტი მინვეული ლექტორი. beqa.ebralidze@gmail.com

¹ იერუსალიმური ლიტურგიული ტრადიციის ქართულ წყაროთა მოკლე, სისტემური მიმოხილვისათვის იხ., Хевсуриани Л., Богослужение ГПЦ, в книге: Православная Энциклопедия, XIII, Москва 2006, 234-242; ასევე იხ., Frøyshov S.S., The Georgian Witness to the Jerusalem Liturgy: New Sources and Studies, in: Inquiries into Eastern Christian Worship, Selected Papers of the Second International Congress of the Society of Oriental Liturgies, Edited by B. Groen, S. Hawkes-Teeples and S. Alexopoulos, Louvain, 2012, 227-267.

² იერუსალიმური კურთხევანის შესწავლის მიმოხილვისა და ქართული წყაროების მნიშვნელობისათვის იხ., Brakmann H., Chronz T., Ist das Jerusalem Eucheligion noch zu retten?, Archiv für Liturgiewissenschaft, Vol.54, 2012, 1-28.

მა X საუკუნის ორმა ქართულმა ხელნაწერმა შემოგვინახა: *Sin. Geo. O. 12*-მა და *Sin. Geo. O. 66*-მა³.

ამ ორ ქართულ ხელნაწერზე დაყრდნობით, 2010 წელს პროფესორმა ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა გამოაქვეყნა კათაკმეველობისა და ნათლობის წეს-განგებები⁴. როგორც თავად ტექსტის გამომცემელი შენიშნავს, მართალია, ხელნაწერები X საუკუნით თარიღდება, მაგრამ მათში შემონახული ტექსტები გაცილებით ადრე უნდა ყოფილიყო თარგმნილი, რადგან ისინი წარმოადგენენ იერუსალიმის საპატრიარქოს ლიტურგიულ პრაქტიკას, პირველ ათასწლეულში.

მაღალ დონეზე შესრულებულ გამოცემას თან ახლავს პირველადი მნიშვნელობის კომენტარებიც, რომელიც მკითხველს ეხმარება ტექსტის ფილოლოგიური და ზოგიერთი ლიტურგიული თავისებურებების გააზრებაში. თუმცა, თავისი მაღალი მნიშვნელობიდან, კომპლექსური ლიტურგიული და თეოლოგიური შედგენილობიდან გამომდინარე (რაც გულისხმობს რიტუალში რამდენიმე არქეოლოგიური შრის არსებობასაც), ქრისტიანული ინიციაციის ლიტურგიის შესწავლა ჯერ კიდევ ამოუწურავ საკითხად რჩება.

ამჯერად გვსურს წინამდებარე მოკლე კომენტარი დავუთმოთ ინიციაციის რიტუალის პირველ, შესავალ ლოცვას, რომელიც შემორჩენილია მხოლოდ *Sin. Geo. O. 12*-ში (101r-v) და სახელიდება, როგორც “ახლისა ემბაზისა განწმედასა ეპისკოპოსისა მიერ, გინა მღდელისა”.

II. ბერძნული ორიგინალი

სახეზე გვაქვს მეტად იშვიათი ლოცვა, რომლის ბერძნული ორიგინალის მოძიება ამ დრომდე ვერ ხერხდებოდა, თუმცა პალეს-

³ ხელნაწერთა აღწერილობისათვის იხ., ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, სინური კოლექცია, ტ. III, ე. მეტრეველის რედაქტორობით, თბილისი, 1987, 33-47, 70-76.

⁴ კოჭლამაზაშვილი ე., კათაკმეველობისა და ნათლისღების წეს-განგებანი „კურთხევათა“ უძველეს ქართულ კრებულებში, ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი, N3, 2010, 578-646.

ტინური წარმოშობისა და გავლენების ბიზანტიური ექვოლოგიონების შესწავლამ აჩვენა, რომ შესაძლებელია ხსენებული ლოცვის ორიგინალის მოძიება.

ამასთან დაკავშირებით, საყურადღებოა დმიტრიევსკის მიერ გამოცემულ ხელნაწერთა აღწერილობაში შესული XIII საუკუნის ექვოლოგიონი სინას მთიდან *Sin.Gr.O. 982*, რომელიც შეიცავს ლოცვის ფრაგმენტს:

«Εὐχὴ ὁμοία Ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν Ἰσοῦν Χριστοῦ, ὁ δὲ τῆς ἐπιφωπῆσεως τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος τὸν Ἰορδάνον ποταμὸν ἀγιάσας καὶ θείον ἀποτελέσας δοχεῖον...»⁵

სინური ხელნაწერის ბერძნული ტექსტი, გარდა იმისა, რომ მხოლოდ ფრაგმენტულადაა წარმოდგენილი, ფურცლების არევის გამო სავსებით უკონტექსტოდაცაა მოთავსებული სხვა ლოცვებს შორის⁶. თუმცა, ხსენებული ფრაგმენტი ემთხვევა ქართული ტექსტის დასაწყისს.

საბედნიეროდ, *Sin.Gr.O. 982* არ არის ერთადერთი ბერძნული ხელნაწერი, რომელიც ჩვენთვის საინტერესო ლოცვას შეიცავს. იგი ასევე შემოგვინახა იერუსალიმური ლიტურგიული გავლენებით ცნობილმა XII-XIII საუკუნეების იტალო-ბიზანტიურმა ხელნაწერებმა *Grottaferrata Γ.β.IV* (ff. 94v-95r), *Grottaferrata Γ.β.VI* (f. 99rv) და *El Escorial X.IV.13* (f. 88r)⁷, ამ უკანასკნელის ტექსტი გამოსცა პროფესორმა პარენტიმ, რაც მისი ქართულ ტექსტთან შედარების შესაძლებლობას იძლევა:

ახლისა ემზახისა განწმედასა ეპის- კოპოსისა მიერ, გინა მღვდელისა.	[Εὐχὴ εἶς] ἐγκαινισμὸν καὶ λαμπήθραჯ.
--	--

⁵ Дмитриевский А.А., Описание Литургических Рукописей, Хранящихся в Библиотеках Православного Востока, Т. 2: Ευχολόγια, Киев, 1901, 237.

⁶ შეად., Parenti S., Un eucologio poco noto del Salento El Escorial X.IV.13, in: Studi sull'Oriente Cristiano, 15/2 (2011), 168.

⁷ იხ., იქვე, 168.

<p>პირველად დასწეროს ჯუარი ოთხთავე კიდეთა ზედა ჯუარის სახედ და საშუვალ და ესე ლოცვაჲ წართქუას:</p> <p>ღმერთო და მამაო უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესო, რომელმან სულითა წმიდითა შენითა იორდანჱ მდინარჱ განსწმიდე და განანესე იგი ყოფად საბანელად საღმრთოდ, ინებე ანცა და ყავემბაზი ესე სულიერ, რაჲთა მიეცემოდის ამისგან ძლიერება გამოჱსნისაჲ და სინმიდისაჲ, რაჲთა რომელნი მართლითა სარწმუნობითა ამას შინა განიბანენ, წმიდა იყვენენ ყოვლისაგან ცოდვისა, განახლებულნი მეორედ შობითა, მადლითა და კაცთმოყუარებითა მხოლოდშობილისა ძისა შენისაჲთა, რომლისა თანა კურთხეულ ხარ თანა ყოვლადწმიდით, ერთარსით სულით შენითურთ, ან და მარადის და უკუნიითი-უკუნისამდე, ამენ⁸.</p>	<p>[Ὁ Θε]ὸς καὶ πατὴρ τὸν Κυρίου ἡμῶν Ἰσοῦ Χριστοῦ, ὁ διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τὸν ἁγίου σου πνεύματος τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ἁγιάσας καὶ θεῖον ἐν αὐτῷ μυστήριον ἀποτελέσας, αὐτὸς ἐνδόκησον γενέσθαι καὶ νῦν κοლμηθήσαν ταύτην ἁγίαν τε καὶ πνευματικὴν, διδοὺς ἐν αὐτῇ σωτήριον δύναμιν καὶ εὐλογίαν ἀπολυτρώσεως, ὅπως οἱ μετὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐν αὐτῇ λουόμενοι, καθαροὶ πάσης ἁμαρτίας, ἀνέλθωσιν ἀνακαινισθέντες διὰ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας. Χάριτι καὶ οἰκτηρημοῖς καὶ φιλανθρωπία τὸν μονογενοῦς σοῦν υἱὸν μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι...</p> <p>Εὐχὴ ἐπὶ σταυροπηγίου. Εἰς τὸ ὄνομα τὸν πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἀμήν⁹.</p>
--	---

შედარებისას თვალსაჩინოა მცირედი რედაქციული თავისებურებები: ბერძნული ტექსტი, ქართულისაგან განსხვავებით, არ აკონკრეტებს მლოცველის საღვთისმსახურო ხარისხს; ქართული ტექსტი სანათლავში ჯვრის გამოსახვას ლოცვის დასაწყისში მიუ-

⁸ კოჭლამაზაშვილი ე., კათაკმევლობისა და ნათლისღების წეს-განგებანი „კურთხევათა“ უძველეს ქართულ კრებულებში, ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი, N3, 2010, 606.

⁹ Parenti S., Un eucologio poco noto del Salento El Escorial X.IV.13, in: Studi sull' Oriente Cristiano, 15/2 (2011), 191-192.

თითებს, რაიმე ფორმულის გარეშე, ბერძნული კი მას ტექსტის ბოლოს ათავსებს და სამების სახელის მოხმობასაც ურთავს.

გარდა ამისა, შეიმჩნევა რამდენიმე ტექსტოლოგიური სხვაობაც, მაგ., ლოცვის დასაწყისში ბერძნული ტექსტი ხმარობს ტერმინს **ἐπιφωίσηας** (გამოჩინებითა/მოსვლითა), მაშინ, როდესაც ქართულში პირდაპირ არის „სულითა წმიდითა შენითა“. ამავე წინადადებაში, ბერძნული ტექსტი იორდანეს იხსნებს საღმრთო საიდუმლოს აღსრულების ადგილად: **καὶ θεῖον ἐν αὐτῷ μυστήριον ἀποτελέσας**, მაშინ როდესაც ქართული ტექსტი მას ახსენებს „საბანელად საღმრთოდ“, და ა.შ.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ, მართალია, სიტყვა „ემბაზი“ ბერძნული წარმოშობისაა და მოდის **ἔμβασις**-იდან, მაგრამ რამდენად უცნაურიც არ უნდა იყოს, ხშირად ძველ ქართულ ახალ აღთქმაში ამ ბერძნული ტერმინით ქართულად სხვა ბერძნული სიტყვა – **κοιλυμῆθρα** – ითარგმნება (მაგ. ინ. 9:7¹⁰); და მართლაც, ამ ლოცვის შემთხვევაშიც, „ემბაზი“ თარგმნის არა საკუთრივ **ἔμβασις**-ს, არამედ **κοιλυμῆθρα**-ს. ეს პატარა მაგალითი შესანიშნავად მოწმობს იმაზე, თუ რამდენად პირობითი შეიძლება იყოს თარგმანზე დაყრდნობით ტექსტის რეტროვერსიის რეკონსტრუქციის მცდელობები¹¹.

III. წარმომავლობა

ამ, კონსტანტინოპოლური ტრადიციისათვის სავსებით უცხო, ლოცვის პალესტინური ფესვები ეჭვს არ იწვევს. შეკითხვა, რომელიც ხსენებული ლოცვის წარმომავლობის შესახებ დაისმის, არის არა ტოპოლოგიური, არამედ რიტუალური ხასიათისა: სახეზე გვაქვს სამონასტრო თუ საკათედრო ტრადიციის ლოცვა?

¹⁰ Molitor Cf.J., *Glossarium Ibericum in Quattuor Evangelia Et Actus Apostolorum Antiquioris Versionis Etiam Textus Chanmeti Et Haemeti Complectens I*, CSCO 228, Subsidia 20, Louvain, 1962, 116.

¹¹ მაგ., კოჭლამაზაშვილი ე., კათაკმეველობისა და ნათლისღების წეს-განგებანი „კურთხევათა“ უძველეს ქართულ კრებულებში, ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი, N3, 2010, 587.

სანამ საკითხის განხილვაზე გადავიდოდეთ, საჭიროა მოკლედ აიხსნას თავად კურთხევის ობიექტის – ემბაზის რაობა. დღეს, სიტყვა „ემბაზი“ ბუნებრივად უკავშირდება საშუალო ზომის ქვის ან მეტალის რიტუალურ ჭურჭელს. მართლაც, ქართულ არქეოლოგიურ წყაროებში თითქმის არ დასტურდება ტაძართან არსებული ბაპტისტერიუმები/სანათლავეები მოზრდილი აუზების სახით. ამის საპირისპიროდ, უხვად გვაქვს მონუმენტები მოძრავი (ზოგ შემთხვევაში კი უძრავიც) ჭურჭლის – ემბაზის შესახებ¹².

ჩანს, ადრეული ქართული სანათლავეების ხასიათი ზედმინვენით არ ასახავს იერუსალიმურ ლიტურგიულ პრაქტიკას, რადგან პალესტინის ტერიტორიაზე განლაგებულ მნიშვნელოვან საეპისკოპოსო ცენტრებთან დაკავშირებული არაერთი სანათლავეა აღმოჩენილი – იერუსალიმში, ღაზაში, ასკალონში, ნიკოპოლისში, დორში და სხვ. ასეთი „საკათედრო“ ბაპტისტერიუმების ძირითად მახასიათებელს წარმოადგენდა ორდარბაზიანი სანათლავე სივრცეები, რომელთაგან პირველში აღესრულებოდა შეფუცების რიტუალები, მეორეში კი უშუალოდ ნათლობა¹³.

ამასთან ერთად, გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ დაახლოებით VI საუკუნიდან მკვეთრად გაიზარდა მონასტრებში ნათლობის მსურველთა რიცხვი, რაც თავისთავად დაკავშირებული იყო ზოგადად ნათლობის მსურველთა რიცხვის ზრდასთან და უკვე VII საუკუნისათვის პალესტინურ არქეოლოგიაში სამონასტრო სანათლავეები ადგილობრივად აღმოჩენილი ბაპტისტერიუმების დაახ. 40% შეადგენს¹⁴.

¹² ვრცლად იხ., Iamanidzé N., *Les installations liturgiques sculptées des églises de Géorgie (VIe-XIIIe siècles)*, Bibliothèque de l'Antiquité Tardive, Vol.15, Turnhout, 2010, 19-44.

¹³ იხ., Day J., *Baptism in Early Byzantine Palestine 325-451*, GLS 13, Piscataway NJ 2009, 18-27.

¹⁴ ვრცლად იხ., M. Ben-Pechat, *Baptism and Monasticism in the Holy Land according to Archaeological and Literary Evidence*, in: *Christian Archaeology in the Holy Land. New Discoveries. Archaeological Essays in Honour of Virgilio C. Corbo*, Edited by G.C. Bottini, L. Di Segni and E. Alliata, *Collectio Maior* 36, Jerusalem, 1990, 501-522.

ასეთი სამონასტრო ნათლობების უმრავლესობა, თავისებურ ხასიათს ატარებდა, განსაკუთრებით კი ე.წ. „ევანგელური ნათლობების“ შემთხვევაში: უდაბნო, სადაც ურბანული ეკლესიის ქადაგების ხმა ვერ აღწევდა, დასახლებული იყო ნომადური და ნახევრად ნომადური ტომებით. ამ შემთხვევაში ერემიტები და მონოზენები წარმოადგენდნენ მნიშვნელოვან მისიონერულ ძალას, რომელიც ახორციელებდა ამ ტომთა ევანგელიზაციას. ასეთი ნათლობები ხშირად დაკავშირებული იყო სასწაულთან, და გარდა იმისა, რომ რიტუალურად განსხვავდებოდა საკათედრო ტიპის ნათლობებისაგან (მაგ. როგორც წესი, არ ხდებოდა ნათლობამდელი და შემდგომი ცხება), უმრავლეს შემთხვევაში თავისუფალი იყო ასევე კატეხიზაციისა და კათაკმევლობასთან დაკავშირებული ლიტურგიული ციკლებისაგანაც¹⁵.

ამ ყველაფერთან ერთად, იმის გათვალისწინებით, რომ ემბაზის კურთხევის ხსენებული წესი ერთი მხრივ დაკავშირებულია კათაკმეველთა ორდინალურ ციკლთან, მეორე მხრივ კი მასში მკვეთრად გამოხატული კლერიკალური ელემენტი („ეპისკოპოსისა მიერ, გინა მღდელისა“), ცხადია, რომ იგი უნდა მომდინარეობდეს არა სამონასტრო, არამედ საკათედრო წრეებიდან.

IV. დანიშნულება

თავად ლოცვის ტექსტი ცხადად მიანიშნებს იმაზე, რომ ემბაზის დანიშნულება არის „განახლება მეორედ შობისა“, შესაბამისად, ემბაზი განკუთვნილი იყო არა წმინდა მიწაზე გავრცელებული მომლოცველთა რიტუალური განბანვისათვის¹⁶, არამედ, მეორედ შობის - ნათლისღების საიდუმლოსათვის. ამას მოწმობს ამ ლოცვის

¹⁵ იხ., Day J., *Baptism in Early Byzantine Palestine 325-451*, GLS 13, Piscataway NJ 2009, 28-37.

¹⁶ ისტორიული და არქეოლოგიური ცნობები ადასტურებენ წმინდა მიწაზე გავრცელებულ ჩვეულებას, რომლის თანახმადაც მომლოცველები მონაწილეობდნენ ერთგვარ რიტუალურ განბანვაში, მაგრამ ასეთი რიტუალები ძირითადად დაკავშირებული იყო ბიბლიურ ადგილებთან და არა საგანგებოდ შექმნილ საბანელებთან თუ ემბაზებთან. იხ., იქვე, 43.

უძველეს ქართულ კურთხევანში უშუალოდ ნათლობისათვის განკუთვნილ წეს-განგებათა წინ მოთავსებაც. მსგავსი მოსაზრება აქვს ტექსტის გამომცემელსაც, რომელიც შენიშნავს, რომ თავად ხელნაწერის პუნქტუაციაც იმაზე მიუთითებს, რომ ეს ლოცვა სწორედ ქრისტიანული ინიციაციის სექციას ეკუთვნის¹⁷.

საკუთრივ ტექსტის დასათაურება, როგორც ქართულში (*ახლისა ემბაზისა განწმედასა*), ასევე ბერძნულში (*ἐγκαινισμὸν κίλυμ-βήθρας*) ორაზროვნებას იწვევს და, შესაძლოა, გაიაზრებოდეს როგორც მითითება ახალი ბაპტისტერიუმის, ან ახალი ემბაზის ენკენიაზე. თუმცა ე. კოჭლამაზაშვილი მიიჩნევს, რომ სინამდვილეში ესაა ორდინალური ლოცვა, რომელიც წლითინლად იკითხებოდა, დიდმარხვის დაწყებამდე: როდესაც იწყებოდა კათაკმეველთა მომზადება, მზადდებოდა ასევე სანათლავეც¹⁸.

მართალია, არ ჩანს პალესტინურ კონტექსტში ხსენებული თეორიის პირდაპირი ისტორიულ-არქეოლოგიური მტკიცებულებები, მაგრამ პატივცემული მკვლევარის ინტუიციური მიგნება დასტურდება შედარებითი ლიტურგიის (*Liturgie comparée*) მეთოდზე დაყრდნობით.

როგორც სვეეროს ანტიოქიელის (†538) კატეხეტიური ქადაგებებიდან ჩანს, ანტიოქიაში, დიდი მარხვის დასაწყისში სანათლავეები მთელი ორმოცეულის განმავლობაში იკეტებოდა. ეს კი იმაზე მიუთითებს, რომ საჭირო იყო ბაპტისტერიუმის განმენდა და მომზადება, ან დიდმარხვის დაწყების წინ, ან დალუქული სანათლავის გახსნის შემდეგ¹⁹. ლიტურგიის ევოლუციის კანონზომიერებით კი ასეთ სამზადისს მალევე უნდა შეეძინა რიტუალური ხასიათი.

¹⁷ კოჭლამაზაშვილი ე., კათაკმეველობისა და ნათლისღების წეს-განგებანი „კურთხევათა“ უძველეს ქართულ კრებულებში, ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი, N3, 2010, 586.

¹⁸ იხ., იქვე, 585-586.

¹⁹ იხ., Baumstark A., *Liturgie comparée. Principes et méthodes pour l'étude historique des liturgies chrétiennes*, ed. B. Botte, Chevetogne, 1953, 212; შეად., Righetti M., *Manuale di storia liturgica. Vol. IV: I Sacramenti – I Sacramentali*, Milano, 1959, 569.

მართლაც, გარდა ზემოთ მოხმობილი ბერძნულ-ქართული ლოცვისა, ასეთი რიტუალი დასტურდება მარონიტულ ლიტურგიულ ტრადიციაში. 1745 წელს გადაწერილი სირიული ხელნაწერი *Vat.Syr. 312*, შეიცავს ვნების შვიდეულის ორშაბათს, სამშაბათს, ოთხშაბათსა და ხუთშაბათს სანათლავის მომზადებისას წასაკითხ კომპლექსურ ლიტურგიულ ერთეულებს²⁰.

ნათლობისათვის მზადების პირობებში ბაპტისტიერიუმის მომზადების ელემენტები უცხო არ იყო არც დასავლეთის ეკლესიებისათვის²¹. ამბროსი მედიოლანელის (†397) ცნობით, კათაკმეველები მხოლოდ მას შემდეგ დაიშვებოდნენ მთელი მარხვის განმავლობაში ჩაკეტილ ბაპტისტიერიუმში, რაც დიდ შაბათს აღესრულებოდა უკანასკნელი ეგზორციზმი, რომელიც დასავლურ ლიტურგიულ ტრადიციაში „ეფათას“ სახელით არის ცნობილი (შდრ. მკ. 7:34); ამ დროს ხდებოდა ნათვლად განმზადებულ პირებზე სახარებისეული ფესტიკულაციის გამეორება²². ცნობილი ლიტურგისტის, მაურიციო რიგეტის დაკვირვებით, მილანის მსგავსი ტრადიცია დასტურდება გალიურ ლიტურგიულ წესშიც. მაგ. ცნობილია, რომ ორანჟის პირველმა კრებამ 441 წელს, მე-19 კანონით აკრძალა კათაკმეველთა ბაპტისტიერიუმში შესვლა²³. მარხვის განმავლობაში ბაპტისტიერიუმის დაკეტვისა და გახსნის ცერემონია ჩანს ასევე VII საუკუნის ფსევდო-გრემანე პარიზელის ეპისტოლეშიც²⁴.

²⁰ ვრცლად იხ., Mouhanna A., Un ensemble de textes pour l'ouverture du baptistère les premiers jours de la Semaine Sainte, in: Parole de l'Orient 9 (1979-1980), 113-133. შეად., Parenti S., Un eucologio poco noto del Salento El Escorial X.IV.13, in: Studi sull'Oriente Cristiano, 15/2 (2011), 170.

²¹ იხ., Cabié R., Christian Initiation, in: The Church at Prayer. An Introduction to the Liturgy, Vol. III. The Sacraments, Edited by A.G. Martimort, (translated by J. O'Connell), Collegeville, 1988, 47-48.

²² „ეფათას“ რიტუალისა და სხვა სხენებული წყაროების მიმოხილვისათვის იხ., Righetti M., Manuale di storia liturgica. Vol. IV: I Sacramenti – I Sacramentali, Milano, 1959, 569-570. მ. რიგეტი იმონებს ამბროსი მედიოლანელის ნაშრომებს: De Mysteriis 2:5; De Sacramentis 1:4.

²³ Whitaker E.C., Documents of the Baptismal Liturgy, London, 1970, 228.

²⁴ PL 72, 129-132. შეად., Righetti M., Manuale di storia liturgica. Vol. IV: I Sacramenti – I Sacramentali, Milano, 1959, 570.

ესპანეთის შემთხვევაში, მოცარაბულ ლიტურგიულ წყაროებში მოიპოვება ლოცვა, რომელსაც ეპისკოპოსი წარმოთქვამდა აღდგომის ღამეს, საეპისკოპოსო ბეჭდით დალუქული ბაპტისტერიუმის შესასვლელში²⁵. ეს ლოცვა ტოლედოს მე-17 კრების უეჭველი გამოძახილია, რომელმაც 694 წელს მე-2 კანონით განაჩინა, რომ „დიდმარხვის დასაწყისში, რადგანაც ამ პერიოდიდან მოყოლებული აღარ არის ნათლობები, გარდა განსაკუთრებული შემთხვევებისა, სანათლავი უნდა დაიბეჭდოს ეპისკოპოსის ბეჭდით, და დარჩეს ასე ვიდრე საიდუმლო სერობის დღესასწაულზე საკურთხევის განმოსვამდე“²⁶.

მაშასადამე, ნათლობისათვის მზადების პროცესში ბაპტისტერიუმის მომზადებაც უცხო არ ყოფილა უძველესი ქრისტიანული პრაქტიკისათვის, აღმოსავლეთსა თუ დასავლეთში. ბუნებრივია, ეს ლიტურგიული ტრადიციები ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდნენ კიდევ, ტექსტოლოგიური თუ რიტუალური თვალსაზრისით²⁷.

V. დასკვნა

ყოველივე ზემოთ თქმულის შეჯერებით ჩანს, რომ:

ა) *Sin. Geo. O. 12*-ში დაცული სანათლავის კურთხევის იშვიათი ლოცვის ბერძნული ორიგინალი შემონახულია შედარებით გვანდელი ეპოქის რამდენიმე იტალო-ბიზანტიური ხელნაწერის წყალობით, რომლებიც ცნობილი არიან პალესტინური გავლენებით.

ბ) ეს შემთხვევა კიდევ ერთი კარგი მაგალითია, თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა აქვს პალესტინური ექვოლოგიონების ქართულ თარგმანებს, ბერძნულ ხელნაწერში მიმოზნეული თუ ასიმილირებული ტექსტების წარმომავლობის დასადგენად.

---

²⁵ იხ., იქვე, 570. შეად., Baumstark A., *Liturgie comparée. Principes et méthodes pour l'étude historique des liturgies chrétiennes*, ed. B. Botte, Chevetogne, 1953, 45-48.

²⁶ C. Whitaker, *Documents of the Baptismal Liturgy*, 225.

²⁷ Baumstark A., *Liturgie comparée. Principes et méthodes pour l'étude historique des liturgies chrétiennes*, ed. B. Botte, Chevetogne, 1953, 213.

გ) ემბაზის კურთხევის პალესტინური ლოცვა მომდინარეობს არა სამონასტრო, არამედ საკათედრო წრეებიდან, შესაბამისად, ის უშუალოდ პალესტინის ლიტურგიულ ცენტრს - იერუსალიმს უნდა უკავშირდებოდეს.

დ) შედარებითი ლიტურგიის მეთოდზე დაყრდნობით შესაძლებელია დაესკვნას, რომ იგი გამოიყენებოდა კათაკმეველთა ლიტურგიულ ციკლში, ყოველწლიურად, და არა მხოლოდ ახალი სანათლავის კურთხევისას²⁸.

---

²⁸ მას შემდეგ, რაც წინამდებარე სტატია უკვე მზად იყო გამო-საქვეყნებლად, ჩვენთვის ხელმისაწვდომი გახდა თინათინ ქრონცის კვლე-ვა, რომელიც წარმოადგენს იერუსალიმური ტრადიციის ქართული კურ-თხევანებში შემორჩენილი ქრისტიანული ინიციაციის პირველად ლიტურ-გიულ ანალიზს. მკვლევარი მოკლედ ეხება ჩვენთვის საინტერესო ლოცვა-საც და იზიარებს ძირითად შეხედულებას, რომ ლოცვა დაკავშირებული იყო ვნების შვიდეულის ციკლთან და კათაკმეველთა მომზადების დამას-რულებელ ეტაპთან. ამასთანავე ასახელებს ლოცვის მხოლოდ ერთ ბერძ-ნულ ორიგინალს, რომელიც მას Grottaferrata Γ.β.IV-ში უნახავს. Chronz T., *Initiatio Christiana nach den georgischen Quellen der Alt-Jerusalem-er Tradition*, in: *Neugeboren aus Wasser und Heiligem Geist*, (Hsrg.) T. Chronz, H. Brakmann, C. Sode, (Jerusalem Theologisches Forum 37), Münster, 2020, 221-250.

THE GREEK ORIGINAL OF A BAPTISM PRAYER PRESERVED IN GEORGIA

Fr. Leonide B. Ebralidze*

In the Georgian Euchology *Sin.Geo.O. 12* (10th century) of the Hagiopolite tradition, the rites of Christian initiation are preceded by the prayer of blessing the baptismal font. The present article traces the Greek original of the prayer in the Italo-Greek Euchologes. Textual examination and the method of *Comparative Liturgy* show that the prayer comes from the cathedral tradition of Jerusalem and was used annually, in connection with the cycle of the catechumenate, when at a certain point in Lent the baptismal font was blessed.

Key words: Hagiopolite Liturgy; Georgian Euchology; Christian Initiation; Blessing of the baptismal font.

---

* Ph.D. Candidate at PIO, Visiting Lecturer at PUL. beqa.ebralidze@gmail.com